

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון י"ד – פרשת וארא תשפ"ו

מהדורת א"ל

ענין עשרת המכות לחזק ארבעה עניינים שכפר בהם פרעה

הפרטי שישאל יצאו ויחוגו לו במדבר. לכן שלושת המכות הראשונות היו מכות מופלאות ביותר, לפי שבאו להורות על מציאות ה' בעולם, ולזה נאמר במכת דם 'בזאת תדע כי אני ה' ובמכת צפרדע 'למען תדע כי אין כה' אלהינו', שזו היתה סיבה מכות אלו, ומאחר ולא היה בכך די לפי שהמצריים טענו שיתכן שזה נעשה על ידי כישוף, לכן הביא עליהם ה' מכת כינים, ועליה אמרו 'אצבע אלהים היא', ובכך הביאו המכות למסקנא שאכן יש מציאות ה' בעולם.

אבל עדיין טענו פרעה ומצרים שאף שמציאות ה' ישנה בעולם, אבל כפרו בכך שישאל הם עמו, ויש לו השגחה פרטית עליהם, לכן הביא עליהם שלש מכות נוספות, והם ערוב ודבר, שבהן הוכח לפרעה ולמצרים ההשגחה הפרטית על ישראל, ולכן נאמר בערוב (ח) 'והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן, וכן בדבר נאמר (ט) 'והפליתי ביום ההוא את ישראל וכן מ'קנה מצרים', לפי שזו היתה מטרת מכות אלו, אבל עדיין תלו מצרים את ההבדלה בכך שהמקום שהיו ישראל היה שונה, ולכן לא הגיעו אליהם מכות אלו, ולכן הביא ה' את המכה השלישית בענין זה, והיא מכת שחין, שמשה וישראל שעמדו בתוך מצרים לא לקו בה, ובכך נודע ענין השגחת ה' על ישראל.

אולם עדיין סברו מצרים שאף אם יש מציאות ה' בעולם, וישראל עמו המושגחים על ידו, מנין שיש ביכולתו לצוות על אחרים והוא שולט בכל הארץ, לזה הביא עליהם ה' שלוש מכות נוספות, והן ברד ארבה וחושך, כדי ללמדם ענין זה, על ידי שהראם שה' שולט על כל איתני הטבע, וזה שנאמר במכת ברד 'שולח את כל מגפותי אל לבך' לפי שעתה התחיל להוכיח לו את הענין השלישי והאחרון בעיקרי האמונה שכפר בהם פרעה, ובגמור סדר המכות הללו, יתחזקו בליבו שלוש העניינים שכפר בהם, ולזה אמר 'למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ', שבכחו לשלוט על כל הארץ יושביה ומלכיה. ומפני שעיקר המכה היה להוכיח שה' שולט בארץ, ולא בכדי להמתים, לכן הזהירים שהרוצה להינצל יכנס עבדיו ומקנהו אל הבית.

שלושת המכות הללו, הראו שה' שולט בכל העולם, מכת ברד הוכיחה על השליטה בשמים, מכת ארבה על השליטה בארץ ומכת חושך על השליטה באויר, ואז הגיעו לאמונה וידיעה בשלושת העניינים, מציאות ה', השגחת ה' בעולם, ויכולתו ושליטתו על כל יושבי תבל, אבל עדיין פקפקו בכך שה' ציוה לשלח את ישראל לעבדו במדבר, וטענו שמשה בדה זאת מליבו, ולזה באה מכת בכורות, שהיא הסימן לעיקר השליחות, שחיון שאינו מוכן לשלח את ישראל שהם בנו בבורו של ה', כך ירוג ה' את כל בכורי מצרים, ולאחר מכה זו, האמינו פרעה וכל מצרים, בכל ארבעת הפרטים והעניינים הנזכרים.

עקידת יצחק שער לו

הלא לא היתה זו אלא מכה אחת, ומדוע נאמר 'כל מגפתי'.

ג. עוד יש להבין, אם חפץ ה' להמית אותם ואת מקנם בברד, מדוע הזהירים (טו) 'ועתה שלח קצוץ את מקנהך ואת כל אשר לך בפשדה'.

ד. מהו פירוש הלשון (טז) 'ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים', שכל לשון 'טרם' שבתורה, הוא נסמך לתיבה הבאה, כמו 'טרם יצמח' (בראשית ב ה) 'טרם ישכבו' (יהושע ב ח), דהיינו קודם שצמח וקודם ששכבו, ואם כן גם כאן משמע שהכוונה קודם שיראו, ויש להבין הכוונה.

נראה לבאר את ענין כל המכות, ובכך יתיישבו היטב כל השאלות הנזכרות.

ה' ציוה את משה לבא ולומר לפרעה ארבעה פרטים, ופרעה כפר בכל ארבעת הפרטים הללו. ארבעת הפרטים הללו אמורים בציווי הראשון שאמרו משה ואהרן לפרעה בפרשת שמות, וכך אמרו לו (ה א) 'כה אומר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר, וכל בזה ארבעה עניינים, הראשון הוא 'כה אמר ה'', כלומר שיש מציאות של ה' שהוא סיבת הסיבות, השני הוא 'אלהי ישראל', שהוא משגיח על כללות העולם, ובהשגחה פרטית ומיוחדת על כלל ישראל, השלישי הוא 'שלח את עמי', שביכולת ה' לצוות על כל אדם בעולם, ומפני כך הוא מצוה על פרעה מלך מצרים אף שאינו מכלל ישראל, והרביעי הוא, שהרצון והציווי המיוחד של ה' המשגיח על ישראל וביכולתו לצוות על כל האומות, הוא שבעת עמו יחוגו לו במדבר.

פרעה כפר בכל ארבעת העניינים הללו, ואמר (ב) 'מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח, מי ה' היא כפירה בעיקר מציאות ה', אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל' היא כפירה בשני עניינים, א' שאינו מאמין שישאל הם עמו, ב' שאף אם הם עמו, הוא אינו צריך לשמוע בקולו, שאינו משעבד אליו. ועל כל אלו חזר ואמר 'לא ידעתי את ה'', שאינו מכיר בה' בשלושת העניינים הנזכרים, לא במציאותו, לא בהשגחתו המיוחדת על ישראל, ולא בכחו לצוות על אחרים, והוסיף ואמר, שאף אם יסכים להודות בשלושת העניינים הללו, מכל מקום כופר הוא בענין הרביעי 'וגם את ישראל לא אשלח', לפי שאף אם שלוש העניינים הנזכרים נכונים, כופר הוא בכך שזה רצונו וציוויו לשלח את ישראל.

כדי לשרש ולעקור את ארבעת ענייני כפירה הללו של פרעה, הביא ה' על מצרים ארבעה חלקים של מכות, והם שלשה של שלשה, כפי שחילקם רבי יהודה, דצ"כ, עד"ש, בא"ה, ומכת בכורות היא בפני עצמה על הענין הרביעי. שלוש המכות הראשונות באו ללמד על מציאות ה' יתברך, השניות באו ללמד על השגחתו, והשלישיות ללמד על יכולתו, והמכה האחרונה באה ללמד על הענין הרביעי שהוא הציווי

ואמרתי אליו ה' אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שמעת עד כה (שמות ו, טז)

ה' ציוה את משה ללכת אל פרעה ולהורות לו לשלח את ישראל ממצרים כדי לעובדו במדבר, וכאשר לא שמע אליו פרעה הביא עליו עשר מכות, כשהראשונה בהן היא מכת דם, שההתראה עליה נאמרה בפסוק זה, ולאחריה הביא ה' על מצרים עוד שמונה מכות, שגם הן לא הועילו להוציאם ממצרים, עד שהביא ה' עליהם מכה עשירית והיא מכת בכורות, ועל ידיה יצאו ישראל לחירות עולם.

המתבונן במהות המכות וסדרם, מתעורר בתמיה, שהרי המכות מחולקות לשלושה חלקים, וכפי שרבי יהודה נתן בהן סימנים, דצ"כ, עד"ש, באח"ב, ולכאורה מסביר, היה צריך להיות סדר המכות שבתחילה יעשו מכות בנסים פחותים, ואם לא יהא די באלו, יוסיפו במכות נפלאות יותר, ואם גם אלו לא יועילו, אז יעשו את המופתים הגדולים ביותר.

ואילו בסדר המכות כפי שאירעו נראה שהוא להיפך, ששלושת המכות הראשונות, הן מופלאות יותר משלושת המכות השניות, וכן שלושת השניות מופלאות יותר משלושת האחרונות, שהרי מים שנהפכים לדם, או שהצפרדעים ממלאים את כל הארץ או שכל הארץ נעשית כינים, הם שינוי גמור מדרך הטבע, שהם עניינים שלא היו מעולם בשום מקום, ועתה היא הפעם הראשונה שקורים דברים מעין אלו, מה שאין כן שלוש המכות השניות, ערב, דבר ושחין, שאינן שינוי מדרך הטבע, שהרי התאספות בעלי חיים למקום יישוב, וכן מגיפות, ושחין, אינם דברים מחוץ לגדר הטבע, אלא הם דברים ההווים בעולם, ושלושת המכות האחרונות הן שכיחות יותר, ברד, ארבה וחושך, שהם דברים הקורים מעת לעת, שיוור ברד ומשבר את כל הנמצא בחוץ, וכן ארבה שמגיע בהמוניו ואוכל את כל אשר בשדה, וכן החושך יתכן שהעננים או דברים אחרים יכסו את אור השמש, ומדוע סידר ה' את המכות באופן זה דוקא.

מלבד תמיהה זו יש להעיר הערות נוספות בענייני המכות:

א. מהו שינוי הלשונות בתועלת היוצאת מכל מכה ומכה, שבמכת דם נאמר (ו ז) 'בזאת תדע כי אני ה'', במכת צפרדע נאמר (ח ו) 'למען תדע כי אין כה' אלהינו', במכת כינים נאמר (טו) 'אצבע אלהים הוא', במכת ערוב נאמר (יח) 'למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ', במכת ברד (ט ז) נאמר 'בעבדו תדע כי אין קמני בקרב הארץ', ועוד נאמר (כט) 'למען תדע כי לה' הארץ'.

במכת ברד יש לשאול שלש שאלות:

ב. במה שנאמר במכת ברד (יד) 'כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך ובעמך',